

KIRSAL YERLEŞİM TEKNIĞI DERSİ

Doç.Dr. HAVVA EYLEM POLAT

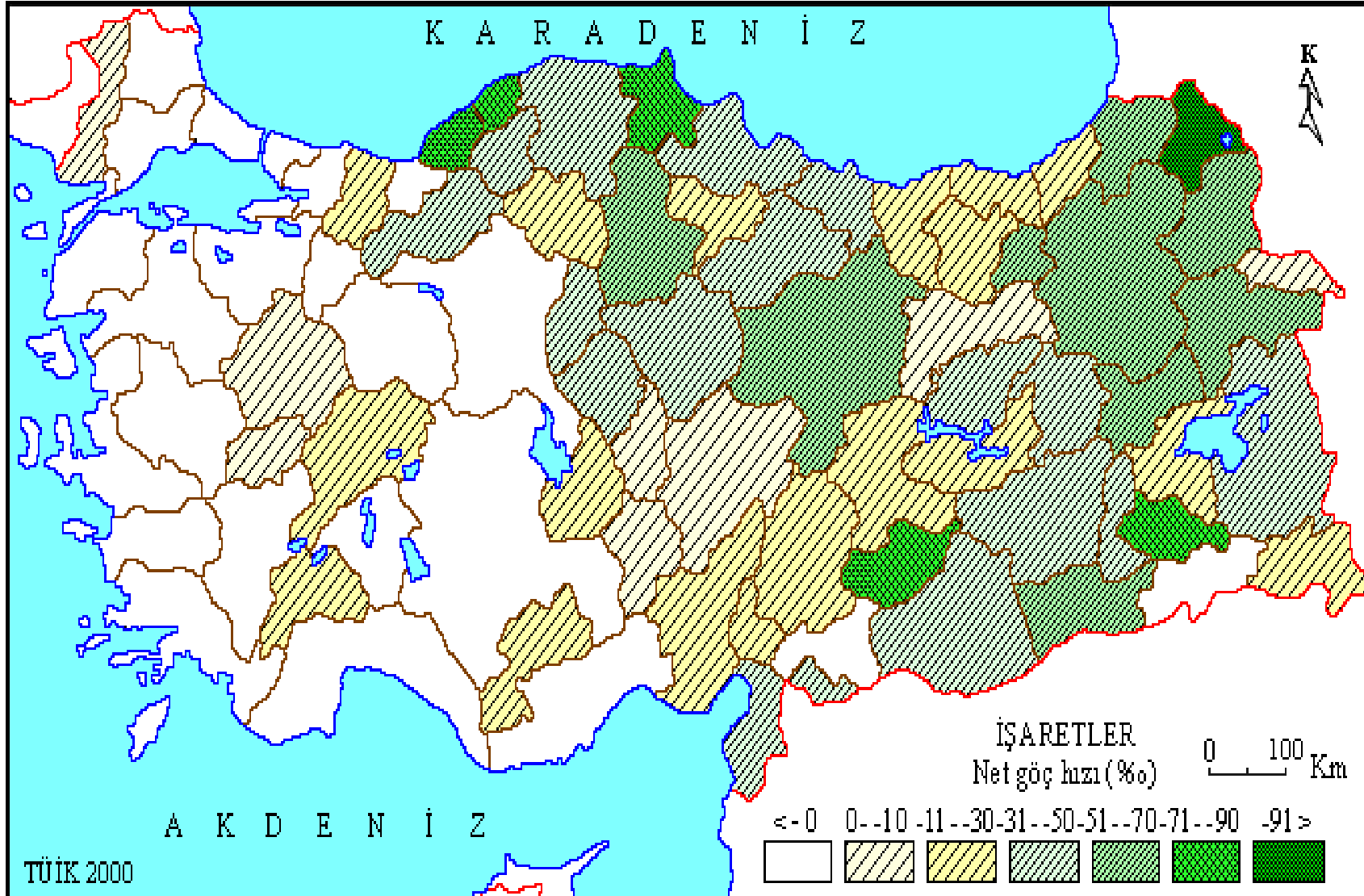
10. HAFTA

KIRSAL PLANLAMA VE ÜLKEMİZDEKİ DURUMU ve SORUNLAR

- Kırsal alan planlaması, ülkemizde çeşitli boyutlarda yürütülen politikalarla yapılmaktadır. Ülkemizde bu politikalar daha çok bölgedeki tarımsal faaliyetlerle ilişkilendirilerek oluşturulmaktadır. Projeler yürütülürken tarımdan ayrı bir kırın varlığı, doğanın tarım dışında sunduğu olanaklar, kırdaki uzun yıllar boyunca oluşmuş tecrübeler, biyoçeşitlilik ve en önemlisi de kültürel farklılığın getirdiği avantajların dikkate alınması gerekmektedir.
- Kırsal alanlara dönük politikaların kentleşme sonucu ortaya çıkan sorunlara çözüm aramak çerçevesinde ele alındığı ülkemizde, toprakların büyük bir bölümü kırsal arazi olmakla birlikte kırsal alanların sosyal, ekonomik gelişiminin yanında, yapısal gelişimini hedefleyen politikalara da ihtiyaç bulunmaktadır.

- Ülkemizde planlama alanları, en küçük yerleşme birimi olan obadan başlayıp ülke yüzeyine kadar sıralanmaktadır. Planlama politikalarının ve kalkınma planlarının bu alanları içermesi, sosyal, ekonomik, idari, hukuki ve politik verilerin göz önüne alınması gerekirken, günümüze kadar yapılan planlama çalışmaları ülke, bölge, kent düzeyinde kalmakta ve köy düzeyine yeterince inmemektedir. Bu politikaların tek tek yerleşme birimleri ile değil, yerleşim sistemleri ile mekansal ilişkilerinin kurulması gerekmektedir.
- Ülkemizde kırsal bölgelere yönelik ilk düzenleme 18 Mart 1924'te Köy Kanunu'nun çıkarılmasıdır. Köy Kanunu hazırlanırken çeşitli bölgelerdeki köyler ve şartları göz önünde bulundurulmakta; köyün tanımı, sınırları, imarı yolların yapımı, evlerin planı, sağlık, eğitim gibi köylüyü yakından ilgilendiren konulara yer verilmektedir. Fiziksel olarak ilk düzenleme ilkelerinin belirlediği kanun kapsamında, köylerin sınırlarının belirlenmesi dışında herhangi bir yerleşme planından bahsedilmemektedir.

Türkiye'de 1995 - 2000 Yılları Arasında İllere Göre Net Göç Hızı

R. SAYGILI 2007

- Köy Kanununun o dönem için en önemli anlamı köyü modernleştirme boyutunun, hukuk alanında formüle edilmesidir. On bölümden oluşan Kanun uygulandığında Cumhuriyet'in "örnek köy modeli" şekillenmektedir. Cumhuriyet'in ideal köy modelinin bir ütopya olmadığı, kanunun uygulanması halinde köydeki olumlu değişmelerin neler olacağını halka göstermek amacıyla "örnek köyler" yapılması önerilmiş; bu düşünce yunan işgali sırasında yakılıp yıkılan köylerin yeniden kurulması ve Türkiye'ye getirilecek göçmenlerin yerleştirilmesi için yeni köyler yapılması gereği ile uygulamaya dönüşmüştür (Çetin, 1999).
- Köy Kanunu, çıkarıldığı dönemde, modern kırsal yerleşmeler oluşturmayı öngörmüştür. Ancak, aradan geçen uzun süreye rağmen hedeflenen noktaya yaklaşamamıştır. Kırsal alanın en önemli örgütlenmelerinden biri olan köylerle ilgili olarak 1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu'nun günün gereklerine uygun olarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

- Kırsal alanlara dönük çalışmalar farklı hükümet programları ile farklı kavramlarla gündeme gelmektedir. Projelerin bazen bitirilemediği, durdurulduğu, kapsamının değiştirildiği, güncelleştirildiği görülmektedir. Bu projelerin en kapsamlılarından biri; 1961 yılında, hizmet götürmeye yönelik bir yaklaşımla, İstanbul'da seçilen dört köyde “pilot köy”. “örnek köy” olarak adlandırılan çalışmalardır. Fakat I. Beş yıllık kalkınma planında bu dört köy için yüksek maliyetli çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Bu şekildeki çaba ve olanakların belli bir köye yığılmasının toplu kalkınma ilkesine aykırı düştüğü gerekçesiyle, daha çok coğrafi ve yönetsel bir bölge içinde bulunan kırsal yerleşmelerin düzenlenmelerine ilişkin yaklaşımlar önem kazanmıştır (Çetiner, 1980).

- Kalkınmayı temel olarak hazırlanan daha sonraki dönemlere ilişkin Beş Yıllık Kalkınma Planlarında kırsal alanlara ilişkin genel bazı kararlar yer aldığı görülmektedir. Bu politikalar daha çok ekonomik bağlamda ele alınan tarımsal üretim ve bu bölgelere götürülecek alt yapı hizmetlerine ilişkin hedefler şeklindedir.
- Kırsal kalkınma hedefleri iktidar partilerinin siyasal tercihi olarak 1973- 1977 dönemini kapsayan III. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda “merkez köy”, IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda “köy-kent”, bir diğer yaklaşım olarak “tarım-kent” ifadeleriyle gündeme gelmiştir. Son dönemlerde hükümet politikası kapsamında “tarım-köy” kavramı gündeme girmiştir. Bu çalışmalar daha çok hükümet programlarına göre biçimlenen faaliyet dalları olarak değişmekte, temelde aynı amaçlarla farklı isimler aldığı görülmektedir.

- ▶ Merkez köyler, “kamu örgütlerinin köye ve köylüye götürmekle yükümlü olduğu hizmetlerin örgüt, kurum, personel ile ilgili öğelerinin toplandığı merkezi yerleşim yerleri” olarak tanımlanmaktadır. Bu konuda en önemli nokta, merkez köylerin ve bu merkeze bağlı kılınan yerleşmelerdeki nüfusun, bu hizmetlerden gerçek anlamda yararlanmasına olanak verecek biçimde seçilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Çakı, 1983). Merkez köyler, kırsal alanın planlanmasında en büyük sorunlardan biri olan yerleşmelerin dağınık düzenine bir çözüm olarak sunulmakla birlikte bu düzenleme ile kırsal alana yönelik hizmetlerin daha rasyonel götürülmesi, endüstri faaliyetleri için uygun mekanın geliştirilmesi ve teşkilatlanmada birliğin sağlanabilmesi amaçlanmaktadır.

- ▶ Köy-kent, gelişme dinamikleri çerçevesinde yerleşimler arasında işbölümüne dayanan, kırsal ile kenti kalkınma için bütünleştirmeye yönelik yeniden yapılanma ve mekansal düzenleme modelidir. Kalkınmanın köyden değil köylüden başlaması ilkesine dayanan köy-kent projesinde hizmetlerin toplandığı bir merkez olmaktan başka üretimin sanayiye dönüştürüldüğü, istihdam yaratıcı yatırımların gerçekleştirildiği, kentteki hizmetlerin sunulduğu merkezler olma yaklaşımı benimsenmektedir, (Gülçubuk, 2000; Polat, 2000). Bu yaklaşım ile daha geniş kapsamlı ekonomik, sosyal örgütlenme aşamasına varmayı hedefleyen bir planlama düşünülmektedir. Fakat projenin birkaç kırsal alanda kalması ve kentsel sorunlardan bağımsız bir örgütlenme içinde ele alınmasının bütünsel ilişkilerin gelişmesi açısından yeterli değildir ve yerleşmeler sistemi ile kalkınma planları arasında sosyal-mekansal ilişkilerin sistematik bir bütün içinde ele alınması gerekmektedir (Göksu, 1982).

- Kırsal alanlarda tarımsal gelişmeyi sağlamak, köylünün kalkınma olanaklarını, üretim gücünü ve gelirini arttırmak gibi politikalar doğrultusunda bölgesel çalışmalar bulunmaktadır. Kırsal alana ilişkin ulusal düzeydeki ve bölgesel ölçekteki planlama politikaları, çoğunlukla yerleşme ölçeğindeki sosyal ve kültürel mekana yansımaları dikkate alınmaksızın, halkın katılımını sağlayamadan, merkezîyetçi anlayışla oluşturulmakta; çoğu zamanda tamamlanamadan siyasi otoritelerce kapsam, kavram, yaklaşım, uygulama alanları değiştirildiği için verimli sonuçların alınmadığı görülmektedir.
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu üstüne düşen vazifeyi bu dönem için de yerine getirerek; mevcut durumu, sorunları, önerileri detaylıca anlatmaktadır. Raporda kırsal bölgelere ilişkin bir çok konu ele alınmaktadır. Bunların içinde fiziksel düzenlemelere ilişkin temenniler de belirtilmekte; sürdürülebilir gelişmeler için bir imar planı gerekliliği vurgulanmaktadır (DPT, 2000).

- Kırsal alanlara götürülecek hizmetlerin örgütlenmesinde de yeni bir yapılanma söz konusudur. 5286 Sayılı Kanun ile Köy Hizmetleri Müdürlüğü kaldırılmış, söz konusu hizmetler il özel idarelerine, iskan konuları ise Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na devredilmiştir. Yeni düzenlemeler, söz konusu hizmet birimlerinin, merkeziyetçilikten çıkarılıp, yörelerin kendi bölgesel şartlarına göre yeniden düzenlenebilmesi açısından olumlu olarak görülebilir. Fakat söz konusu hizmetlerin gerçekleştirilmesinde, ilgili alanlar arasında koordinasyonun ve örgütlenmenin sağlanması önemli bir konudur.

- ▶ Ülkemizde büyük bir orana sahip olan kırsal yerleşimlerin fiziksel, ekonomik, toplumsal açıdan birçok soruna sahip olduğu bilinmektedir. Ülkemizde sosyo-ekonomik sorunların ana nedenleri kırsal yerleşmelerin sayısal fazlalığı, dağınıklığı ve bunların yanı sıra yerleşme nüfusunun azlığıdır. Ayrıca aile yapısı, çocuk sayısı, toplumsal özellikler, toprak-aile ilişkileri, işletmelerin büyüklüğü, tarımda verimin düşüklüğü ve ailelerin gelir durumları bu sorunların nedenlerindedir. Sektörler arası gelir durumundaki farklılıklar kırsal alanlardan kente göç olayını artırmaktadır. Kırsal alanda gelirin düşük olması, tarımsal gelişme hızının az, verimin düşük, teknolojinin eksik olmasından ileri gelmektedir (Anonymous, 2006a; Yıldırım, 2006).

- Kırsal alandaki hizmetlerin çoğunluğu kamu kuruluşları aracılığı ile götürülmektedir. Bu bağlamda gerek hizmeti alan ve gerekse hizmeti verenler açısından birçok sorun bulunmaktadır. Bu sorunu tetikleyen ana unsur ise kırsal yerleşmelerin sayılarının fazlalığı ve yerleşimlerin genelde dağınık olmasıdır. Ülkemizde kırsal yerleşimlere yönelik donatı hizmetlerinin yürütülmesi görevi Koy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün (KHGM) kapatılması ile İl Özel İdarelerine verilmiştir. Ayrıca 2006 yılında uygulamaya konulan Köylerin Alt Yapısını Destekleme Projesi Kapsamında (KOYDES) İl Özel İdarelerine doğrudan kaynak tahsisleri yapılmıştır (Anonymous, 2006c; Anonymous, 2007).

- ▶ Ülkemizin önemli sorunlarından bir tanesi de kırsal alandan kentsel alanlara olan düzensiz göçlerdir. Ülkemizde 1990'dan 2005 yılına kadar olan süreç içerisinde tarım nüfusu 8.2 milyondan 6.8 milyona düşmüştür. Aktif tarım nüfusu son 15 yıl içerisinde 1.4 milyon nüfus kaybetmiştir. Göç eden aktif tarım nüfusu aileleriyle birlikte yaklaşık 7.5 milyonu bulmaktadır. Bunun anlamı sudur ülkemizde son 15 yıl içerisinde 7.5 milyonluk bir nüfus kırsal alandan kentsel alanlara göç etmiştir. Bu durum ülke nüfusunun alansal olarak dinamik bir yapı kazanmasına, nüfus aktarımının yasadığı alanlarda ise ciddi sosyal, ekonomik, kültürel ve güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmektedir (Anonymous 2006b;Günaydın, 2006)

KAYNAKLAR

- Anonymous, 2006b. Yıllara Gore Kırsal Nüfus ve Genel Nüfus İçinde Sayısal Oran <http://www.die.gov.tr>.
- Anonymous, 2006c. Köye Götürülen İçme Suyu Hizmetleri. <http://www.khgm.gov.tr>.
- Anonymous, 2007. Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2007-2013. <http://www.dpt.gov.tr>.
- Anonymous, 2010. Kırsal Kalkınma Planı, 2010-2013 Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, DPT, <http://www.dpt.gov.tr>.
- Çakı, A., 1983, Kırsal Alan Planlamasında Bir Araç Olarak Merkez Köylerin Fonksiyonu, DPT: SPB, Ankara
- Çetin, T., 1999, Modern Türkiye Yaratma Projesinin Orijinal Bir Boyutu: Örnek Köyler, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Tarih Vakfı Yayınları, Numune Matbaası, İstanbul.
- Çetiner A., 1990. Kırsal Yerleşmeler ve Fiziki Düzenleme İlkeleri. İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Doğanay F. 1993. Kırsal Kalkınma. D.P.T. Yayınları, Ankara.
- DPT Yayınları, 2000. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- Göksu, Ç., 1982, Kümelenmiş Kentsel Sistemler Mekan Örgütlenmesi İçin Bir Model Araştırması, Karadeniz Teknik Üniversitesi Basımevi, Trabzon.
- Gülçubuk, B., 2000, GAP Alanı Özelinde Kırsal Kalkınma Politikalarının Etkinliği, Kırsal Çevre Yıllığı, Kırsal Çevre ve Ormancılık Araştırma Derneği, Ankara.
- Günaydın, G. 2006. Türkiye Tarımının Mevcut Durumu. Türkiye, Avrupa Birliği ve Tarım Politikaları. Heinrich Boll Stiftung Derneği Yayınları, İstanbul.
- Okuroğlu, M., V. Yağanoğlu, İ. Özüng, 1994. Kırsal Yerleşim Tekniği. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:165, Erzurum.
- Öztürk, T., M. Mengüloğlu, Sürdürülebilir Kalkınmada Fiziksel Kırsal Alan Planlaması, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 2008,23(3):209-215, Samsun.
- Polat, S., 2000, Köy-kent ve Merkez Köy Uygulamaları, Köy-kentler/Yönetim Ve Kırsal Kesime Bakış, 3. Şehircilik Semineri, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve bölge Planlama Bölümü (basılmamış seminer notları), İstanbul